

Nagovor bralca v angleških, slovenskih in prevedenih poljudnoznanstvenih člankih: medkulturna retorična primerjava

Agnes Pisanski Peterlin

Abstract

The genre of the popular science article is especially interesting for Slovene-English intercultural rhetorical and translation studies, since popular science writing has a long tradition in Slovenia and has developed its own genre conventions, while it is also a genre that is commonly translated from English into Slovene. Intercultural rhetorical research has identified important cross-cultural/linguistic differences in popular science writing which tend to be reflected in translation. The aim of the present study is to establish the differences between Slovene and English in this genre in terms of reader address as a form of reader-writer interaction and to determine how these differences are reflected in translation of English popular science texts into Slovene. An analysis of a 260,000-word corpus of original English, original Slovene and translated Slovene popular science articles reveals that frequency of reader address is similar in the three parts of the corpus; however, it also reveals substantial differences in the forms of reader address. A comparison of English and Slovene originals shows that the inclusive first person plural is the most frequent form of reader address in original Slovene, while second person address is the most frequent form in English. An analysis of translation reveals the extent to which the target texts adapt to the conventions of the target culture.

Ključne besede: korpusna študija, medkulturna retorika, nagovor bralca, poljudnoznanstveno pisanje, odnos med bralcem in piscem

1 UVOD

Žanr poljudnoznanstvenega članka je za slovensko-angleške medkulturne retorične študije posebej zanimiv, saj ima v slovenskem prostoru dolgo tradicijo in lastne žanrske konvencije, ki so se oblikovale skozi čas. Prva poljudnoznanstvena revija slovenščini, *Proteus*, je namreč začela izhajati leta 1933, ideja o oblikovanju tovrstne periodične publikacije pa je še starejša in sega v leto 1918 (podatki so povzeti po Spletni strani revije *Proteus*). Poljudnoznanstveno pisanje v angleškem jeziku ima seveda še nekoliko daljšo zgodovino, pomemben razcvet so poljudnoznanstvene revije v angleščini doživele v drugi polovici devetnajstega stoletja (Barton 1998).

Hkrati pa je poljudnoznanstveni članek zanimiv tudi za prevodoslovne raziskave, saj je to žanr, ki se v zadnjih desetletjih zelo pogosto prevaja v različnih jezikovnih kombinacijah, v slovenščino najpogosteje iz angleščine. Prav zaradi tradicionalnih razlik v žanrskih konvencijah med slovenskim in angleškim poljudnoznanstvenim diskurzom pa se pri prevajanju tovrstnega pisanja iz angleščine v slovenščino poraja vprašanje, kakšne so retorične značilnosti prevodov (prim. Pisanski Peterlin 2009, 2010).

Medkulturne retorične raziskave so za žanr poljudnoznanstvenega pisanja identificirale pomembne razlike med jeziki/kulturami, ki se odražajo v prevodih (npr. Mauranen (2002) za angleščino in finščino, Hoorickx-Raucq (2005) za angleščino in francoščino, Baumgarten (2008), Kranich (2009), Becher in sod. (2012) za nemščino in angleščino, Liao (2011) za angleščino in kitajščino); podobne so tudi ugotovitve prevodoslovnih študij (npr., Shuttleworth (2011) za prevode angleških besedil v francoščino, italijanščino, nemščino, ruščino in poljščino, Merakchi in Rogers (2013) za prevode angleških besedil v arabščino).

Namen pričujoče študije je na podlagi medkulturne retorične primerjave slovenskih in angleških poljudnoznanstvenih člankov ugotoviti, kakšne so med jezikoma/kulturama v tem žanru razlike pri vzpostavljanju odnosa med piscem in bralcem, ki se kažejo skozi nagovor bralca. Prav tako je namen študije ugotoviti, kako se te razlike odražajo v prevodih angleških besedil v slovenščino.

2 NAGOVOR BRALCA KOT OBLIKA INTERAKCIJE MED PISCEM IN BRALCEM

V zadnjem času se je vrsta raziskav s področja uporabnega jezikoslovja osredotočila na vprašanje odnosa med piscem in bralcem, ki se vzpostavlja v vsakem

besedilu (npr. Crawford Camiciottoli 2008, Lee 2009, Hyland, 2010, Kuteeva 2011, Fu 2012, če naštejemo le nekatere). Thompson & Thetela (1995) imaginarnega bralca, ki ga v besedilu gradi pisec, imenujeta *bralca v besedilu* (*reader-in-the-text*) in Thompson (2001: 58) poudarja, da je pravzaprav vsako besedilo zapis dialoga med piscem in bralcem. Kompetenten pisec se namreč zaveda svojega občinstva in mu besedilo prilagaja, bralca pa skozi besedilo posredno ali neposredno nagovarja. Odnos med piscem in bralcem je nadvse kompleksen in se med žanri močno razlikuje: če želi pisec v znanstvenem članku v prvi vrsti vzpostavljati z bralcem odnos solidarnosti in poudariti pripadnosti isti stroki (prim. Hyland 2010: 125) in nekateri avtorji menijo celo, da je v tem žanru bralca v nadrejenem položaju (prim. Parkinson in Adendorff 2004: 382; Myers 1989), je v drugih žanrih povsem drugače, npr. navodilu za uporabo ali učbeniku je v dominantnem položaju pisec (prim. Swales in dr. 1998: 98).

Parkinson in Adendorff (2004: 389) menita, da je v poljudnoznanstvenem članku odnos med piscem in bralcem enakovreden. Poudarek na soglasju med bralcem in piscem je torej velik: Liao (2011: 360) izpostavlja dejstvo, da pisec z vključevanjem bralca v besedilo le-tega vabi, da se poistoveti s stališčem, ki je v besedilu izraženo.

V poljudnoznanstvenem članku se medosebni dialog med avtorjem in občinstvom vzpostavlja skozi specifične mehanizme: Parkinson in Adendorff (2004: 389) med mehanizmi izpostavljata navdušenje nad temo, humor, osredotočenje na človeško plat znanstvenikov, in poudarjata, da se solidarnost med piscem in bralcem lahko vzpostavlja tudi skozi poudarjanje dejstva, da v nasprotju z ostalimi sodelujočimi v besedilu ne pisec ne bralca nista znanstvenika. Hyland (2010: 126) meni, da se bližina v odnosu med piscem in bralcem v tem žanru gradi tako, da pisec bralcu vsebino raziskave naredi dostopno in mu hkrati omogoča, da v besedilu začuti glas znanstvenika. Pomemben način vzpostavljanja odnosa pa je tudi sama oblika pripovedi (Parkinson in Adendorff 2004: 389), v okviru katere je eden ključnih elementov neposreden nagovor bralca.

V širšem smislu je o nagovoru bralca mogoče govoriti v povezavi s celo vrsto medosebnih elementov (npr. obligacijske naklonske konstrukcije, vprašanja); Hyland (2005a) predstavlja podrobno klasifikacijo strategij, skozi katere pisec v besedilo vključuje bralca. V pričujoči raziskavi se omejujem na neposreden nagovor bralca, ki se odraža skozi rabo inkluzivne prve osebe množine, torej prve osebe množine, ki vključuje tako pisca kot bralca, druge osebe (množine),¹ velelnika za prvo osebo množine, velelnika za drugo osebo (množine) in skozi katero koli obliko izraza *bralca oz. reader* v funkciji nagovora občinstva.

¹ V angleščini v nasprotju s slovenščino seveda ni mogoče govoriti o formalnem razlikovanju med drugo osebo ednine in množine, zato je množina ob omembi druge osebe navedena v oklepaju, kjer se stavek nanaša na oba jezika.

3 KORPUS IN METODA

Korpus v obsegu približno 260.000 besed, uporabljen v pričujoči raziskavi, sestavlja 75 poljudnoznanstvenih člankov, ki so bili objavljeni med letoma 1996 in 2008. Sestavljen je iz treh podkorpusev primerljivega obsega, in sicer iz podkorpusa 25 člankov, izvirno napisanih v slovenščini in objavljenih v slovenski poljudnoznanstveni reviji *Proteus* (v nadaljevanju podkorpus SI), iz podkorpusa 25 člankov, izvirno napisanih v angleščini in objavljenih v ameriški poljudnoznanstveni reviji *National Geographic* (v nadaljevanju podkorpus AI), in iz podkorpusa 25 člankov, slovenskih prevodov besedil iz podkorpusa AI, objavljenih v slovenski izdaji iste revije (v nadaljevanju podkorpus SP). Avtorji vseh besedil iz podkorpusa SI so rojeni govorci slovenščine, avtorji vseh besedil iz podkorpusa AI so rojeni govorci angleščine, prevajalci vseh besedil iz podkorpusa SP pa so rojeni govorci slovenščine. Iz analize je bilo izključeno slikovno gradivo, grafi, okviri, tabele, podpisi k slikam, opombe in bibliografske reference. Vzporedna podkorpusa (izvirniki v angleščini in pripadajoči prevodi v slovenščini) sta bila poravnana na ravni povedi z orodjem za poravnavo programa DéjàVu (2007).

V predpripravi na analizo sta bila sestavljena seznama iskalnih izrazov za oba jezika: za angleščino je iskalni seznam obsegal vse oblike zaimkov *we* in *you* (ter pripadajoče oblike svojilnih zaimkov), vse oblike samostalnika *reader* ter seznam potencialno relevantnih veleznikov, ki je nastal na podlagi enojezičnih (Hyland 2005b) in kontrastivnih (Pisanski Peterlin 2011) raziskav, za slovenščino pa vse oblike zaimkov *mi* in *vi* (ter pripadajoče oblike svojilnih zaimkov), vse oblike samostalnika *bralec* ter vse glagolske oblike za prvo in drugo osebo množine. Prva faza korpusne analize je bila narejena s programskim orodjem WordSmith Tools 5.0 (Scott 2008): v treh podkorpuseh so bile identificirane vse pojavitve izrazov z iskalnih seznamov.

Sledil je pregled rezultatov in ročna izločitev vseh nerelevantnih zadetkov, torej primerov, ko izbrane oblike niso bile rabljene v funkciji nagovora bralca (npr. homonimov in sorodnih besed). Iz analize so bile izključene vse oblike iskalnih izrazov v generični funkciji, saj so se kot nagovor bralca šteli le primeri, v katerih je bil naslovnik nagovora le imaginarni *bralec v besedilu* in ne kdor koli v generičnem smislu.

Prečiščeni rezultati so bili nato izraženi v obliki števila pojavitve na 10.000 besed, kar je omogočalo natančnejšo primerjavo pogostosti in oblik nagovora bralca v vseh treh podkorpuseh. Druga faza korpusne analize je bila narejena z vzporednim konkordančnikom ParaConc (Barlow 2003): primerjava izvirnikov v angleščini in pripadajočih slovenskih prevodov je omogočila pregled prevodnih ustreznicev v obeh vzporednih podkorpuseh ter analizo prevodnih premikov (dodatkov, izpuštov in sprememb).

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

V tabeli 1 je predstavljena pogostost posameznih oblik nagovarjanja bralca v vseh treh podkorpusih. Zaradi manjših razlik v dolžini podkorpusov so rezultati izraženi v obliki števila pojavitev za posamezno kategorijo na 10.000 besed, kar omogoča boljšo primerljivost podatkov.

Tabela 1: Pogostost posameznih načinov izražanja nagovora bralca na 10.000 besed.

	<i>AI</i>	<i>SP</i>	<i>SI</i>
<i>prva os. mn.</i>	0,1	1,2	5,1
<i>velelnik – prva os. mn.</i>	0,1	0,7	1,3
<i>druga os. (mn.)</i>	4,1	4,8	0,4
<i>velelnik – druga os. (mn.)</i>	1,8	1,7	0,1
<i>bralec/reader</i>	0	0	0,9
<i>Skupaj</i>	6,1	8,3	7,9

Pregled pogostosti pojavitev različnih načinov izražanja nagovora bralca pokaže, da je pogostost v vseh treh podkorpusih razmeroma podobna, pri čemer je tovrstnih primerov najmanj v angleških izvirnikih (6,1 primera na 10.000 besed), nekoliko več (7,9 primera na 10.000 besed) v slovenskih izvirnikih in največ (8,3 primera na 10.000 besed) v slovenskih prevodih angleških besedil.

Pregled pogostosti posameznih oblik pa pokaže velike razlike med podkorpusi. V nadaljevanju so podrobneje predstavljene razlike med posameznimi kategorijami.

4.1 Prva oseba množine – povedni naklon

V slovenskih izvirnikih je prva oseba množine povednega naklona najpogostejša oblika nagovora bralca, saj se v povprečju pojavlja 5,1 primera takšnega nagovora bralca na 10.000 besed. V angleških izvirnikih se tovrstni nagovor bralca skoraj ne pojavlja (v celotnem podkorpusu je en sam primer takšne rabe, kar predstavlja 0,1 pojavitve na 10,000 besed). V slovenskih prevodih je nagovorov bralca v obliki prve osebe množine sicer nekaj več kot v angleških izvirnikih (1,2 primera na 10.000 besed), a še vedno mnogo manj kot v primerljivih slovenskih izvirnikih.

Pregled primerov iz slovenskih izvirkov pokaže, da se nagovor bralca v prvi osebi množine uporablja za vodenje bralca skozi besedilo, kot v primerih (1) in (2):²

- (1) *Snežnik (1796 m) ni samo najvišji slovenski vrh zunaj Alp, temveč tudi eden od najbolj obetavnih ciljev za botanično ekskurzijo. Na njej bomo spoznali več v Sloveniji redkih ali celo samo na Snežnik omejenih rastlin, ekološko in floristično zelo različne rastlinske združbe in izredno nazorne primere za obrat rastlinskih pasov.* (SI)
- (2) *Tako smo se že seznanili z regionalnometamorfni in kontaktnometamorfni kamninami.* (SI)

Druga pomembna funkcija te oblike je usmerjanje bralca k željeni interpretaciji, kot v primerih (3) in (4). Avtor takšno usmerjanje doseže s poudarjeno vzajemnostjo z bralcem; Harwood (2005: 346–7) v kontekstu znanstvenih besedil govori o sporočilu »ti in jaz razmišlja enako«, ki ga avtor bralcu posreduje z rabo inkluzivne prve osebe množine.

- (3) *Vprašamo se lahko, ali ni sposobnost »manipulirati z geni« tudi del človekove evolucije? Pri tem je zanimiva misel nekega pisca iz znanstvene fantastike, da genom kot do skrajnosti zgoščena oblika informacije o življenju, shranjen na primeren način, edini lahko časovno premaga medzvezdne razdalje in tako doseže »večnost« človeške vrste ali drugih življenjskih vrst – pradaavno željo človeka.* (SI)
- (4) *Vidimo, da je tvorjenje slike v živalskih očeh zelo pestro in še zdaleč ne popolnoma raziskano in pojasnjeno.* (SI)

V slovenskih prevodih je funkcija prve osebe ednine enaka kot v primerljivih izvirkovih, torej vodenje skozi besedilo (5b) in usmerjanje interpretacije (6b), le da je tovrstnih primerov mnogo manj. Primerjava z angleškimi izvirkovi pokaže, da se s prvo osebo množine prevaja angleška druga oseba (5a) ali pa gre za dodano obliko, ki je v izvirku ni (6a).

- (5a) *All those heads become even more remarkable when you look at two simple sea creatures that are the closest living relatives of the vertebrates (animals with backbones).* (AI)
- (5b) *Primerjava postane še veliko zanimivejša, če si ogledamo preprosti morski bitji, ki sta najbližja živeča sorodnika vretenčarjev (živali s hrbtenico).* (SP)
- (6a) *Scientists have a long way to go in understanding the evolution of complexity, which isn't surprising since many of life's devices evolved hundreds of millions of years ago.* (AI)
- (6b) *Vendar bodo znanstveniki imeli še veliko dela, preden bodo razumeli evolucijo zapletenih struktur. To niti ni presenetljivo, če pomislimo, da so mnoge lastnosti živega sveta nastajale pred več sto milijoni let.* (SP)

² Vsi primeri, navedeni v pričujočem prispevku, so iz analiziranega korpusa poljudnoznanstvenih besedil, ob vsakem primeru je naveden tudi podkorpus, iz katerega je primer vzet. Zaradi jasnosti so neposredno za primeri iz podkorpusa angleških izvirkov (AI) navedeni ustrezni primeri iz podkorpusa prevodov (SP); primeri iz angleških izvirkov so vseskozi označeni z *a*, primeri iz slovenskih prevodov pa z *b*.

V angleških izvornikih se prva oseba množine, kot že rečeno, pojavi le izjemoma (7a). V konkretnem primeru je v prevodu ohranjena v kombinaciji z naklonskim *naj* (7b).

- (7a) *But what do we make of such apparently inutile extremes of morphology as the elaborate skull frills of ceratopsians like Styraeosaurus or the horizontally protruding front teeth of Masiakasaurus knopfleri, a late Cretaceous oddity recently uncovered in Madagascar by excavators who named the beast after Mark Knopfler, the lead singer of the group Dire Straits, their favorite music to dig by?* (AI)
- (7b) *A kaj naj si mislimo o tako očitno neuporabnih skrajnostih, kot so lobanjski ovratniki ceratopsov, denimo stirakozavra? Ali pa o naprej štrlečih sprednjih zobeh vrste Masiakasaurus knopfleri, čudne prikazni iz zgodnje krede, ki so jo paleontologi pred nedavnim našli na Madagaskarju in poimenovali po Marku Knopflerju, pevcu skupine Dire Straits, ker so si z njihovo glasbo krajšali čas med izkopavanjem?* (SP)

Prva oseba množine predstavlja pomembno obliko nagovora bralca; Hyland (2010: 125) trdi, da poudarja dejstvo, da imata pisec in bralec enak pogled na svet, s tem pa bralcu nakazuje, da je predstavljeno zanj relevantno. Analiza izvornikov in prevodov je pokazala, da se primeri nagovora bralca, ki so v izvorniku izraženi v drugi osebi, večkrat prevedejo z inkluzivno prvo osebo množine; podobno za prevode poljudnoznanstvenih besedil iz angleščine v kitajščino ugotavlja tudi Liao (2011: 360), ki meni, da je to mogoče pripisati prevajalčevi želji, da bi se izognil tveganju, da bi pisec bralcu mnenje vsiljeval, bralca pa postavljaj v vlogo nekoga, ki ne pripada isti skupini kot pisec.

4.2 Velelnik za prvo osebo množine

Velelnik za prvo osebo množine je v slovenskih izvornikih sicer bistveno redkejši kot oblika prve osebe množine v povednem naklonu, vendar v tem podkorpusu vseeno predstavlja drugo najpogostejšo obliko nagovora bralca (1,3 pojavitve na 10.000 besed). V angleških izvornikih se tudi ta oblika skoraj ne pojavlja (znova se v celotnem podkorpusu pojavi en sam primer). V slovenskih prevodih je oblika precej manj pogosta kot v primerljivih slovenskih izvornikih (0,7 pojavitve na 10.000 besed), a funkcijsko je raba povsem primerljiva, kar potrjujejo tudi vzporedni primeri (8) – (11) iz obeh slovenskih podkorpusov. Ob slovenskih prevodih so znova navedeni tudi pripadajoči angleški izvorniki.

Primarno se velelnik v obliki prve osebe množine pojavlja v funkciji orientacije po besedilu (primera (8) in (10) sta iz podkorpusa slovenskih izvornikov, primera (9b) in (11b) pa iz podkorpusa slovenskih prevodov):

- (8) *Kako si predstavljamo rastlinske selitve? Oglejmo si to na primeru dinarske smiljke in homuličnega kamnokreča.* (SI)

- (9a) *Consider the question of dimensionality: On how many dimensions is the universe built?* (AI)
- (9b) *Oglejmo si vprašanje dimenzionalnosti: koliko dimenzij ima vesolje?* (SP)
- (10) *Vrnimo se k pticam.* (SI)
- (11a) *Back in the dimly lit room in the Building 8–1, Li Zhongxu rubs his swollen hands after another unsuccessful day looking for work.* (AI)
- (11b) *Vrnimo se spet v temačno sobo Stavbe 8–1, v kateri si Li Zhongxu drgne otečene roke po še enem dnevu, ko mu ni uspelo najti dela.* (SP)

V prevodih je velelnik za prvo osebo množine največkrat rabljen namesto velelnika za drugo osebo v angleškem izvorniku kot v primerih (9a) in (9b) ter (12a) in (12b). V teh primerih v prevodih lahko zaznamo pomenski premik, saj angleški izvornik bralca vabi k razmišljanju in ga torej spodbuja h kognitivni dejavnosti, v slovenskem prevodu pa je velelnik za prvo osebo množine mnogo bolj besedilno usmerjen, saj napoveduje novo temo ali primer. Pogosti so tudi primeri, kakršen je (11a) – (11b), v katerih je v izvorniku sicer prisotno neglagolsko usmerjanje bralca po besedilu (v konkretnem primeru nakazuje konec digresije), v prevodu pa je dodana še eksplicitna glagolska oblika velelnika za prvo osebo množine.

- (12a) *To appreciate how this tool kit can generate complexity, consider the velvet worm. The velvet worm creeps along the floors of tropical forests on nearly identical pad-shaped legs. It is, frankly, a boring creature. Yet it is also the closest living relative to the single most diverse group of animals, the arthropods.* (AI)
- (12b) *Da bi lažje razumeli, kako se povečuje zapletenost organizmov, vzemimo za primer krempljičarje. Po tleh tropskih gozdov lezejo po štrcljastih nogah, ki se med seboj le malo razlikujejo. Odkrito rečeno, gre za nezanimiva bitjeca, ki pa so najbližji živeči sorodniki najbolj raznovrstne skupine živali, členonožcev.* (SP)

V izvornih angleških besedilih se, kot že rečeno, pojavi le en sam primer velelnika za prvo osebo množine (13). Stavek je v funkciji usmerjanja bralcev po besedilu, saj predstavlja neke vrste razlago za menjavo teme. V prevodu je ta stavek v celoti izpuščen.

- (13) *But let's not burden albatrosses with our metaphors.* (AI)

Sam po sebi je velelnik za prvo osebo množine manj vsiljiv od velelnika za drugo osebo, saj bolj kot ukaz predstavlja povabilo (prim. Swales in sod. 1998: 107). Korpusna analiza je pokazala, da je v slovenskih izvornikih ta oblika bolj običajna od velelnika za drugo osebo, najverjetneje prav zato, ker je mehkejša, vljudnejša in predvsem vključujoča.

4.3 Druga oseba (množine) – povedni naklon

Druga oseba (množine) je najpogostejša oblika nagovora bralca v angleških izvornikih in v slovenskih prevodih. Zanimivo je, da je v prevodih celo pogostejša kot

v izvornikih (v angleških izvornikih se v povprečju pojavi v 4,1 primera na 10.000 besed, v prevodih pa v 4,8 primera na 10.000 besed). V slovenskih izvornikih se tovrstni nagovor bralca skoraj ne pojavlja (v celotnem podkorpusu so le trije tovrstni primeri, kar predstavlja 0,4 pojavitve na 10,000 besed), kar pomeni, da je pri tej obliki nagovora bralca razlika med prevodi in izvorniki v slovenščini posebej izrazita.

Druga oseba (množine) se pogosto uporablja za neposredni nagovor bralca, s katerim pisec bralca spodbuja k nekemu fizičnemu dejanju izven besedila. Spodnji primer (14a) iz angleškega korpusa vsebuje kombinacijo dveh oblik nagovora bralca, velenika za drugo osebo (ki je podrobneje obravnavana v naslednjem razdelku), *look*, in omembo bralca v obliki svojilnega zaimka *your*. Tudi v slovenskem prevodu (14b) se pojavita dve obliki nagovora bralca, ena, velelnik za drugo osebo množine, je povsem vzporedna izvorniku (*oglejte*), druga pa se kot druga oseba množine pojavi v dodanem stavku (*priznati morate*). Zdi se, da se je prevajalec zavedal interaktivne moči odstavka v izvorniku, ki se je odražala skozi dvojno obliko nagovora bralca in je želel ohraniti podoben ton v prevodu, čeprav je bilo treba zaradi prilagoditve sistemu slovenskega jezika nagovor bralca prestaviti. Tovrstni primeri se pojavljajo posebej pogosto kot uvod v besedilo ali v nov razdelek in služijo menjavi teme.

- (14a) *Look at your arms holding this magazine. They are marvels of complexity, containing dozens of finely sculpted bones linked by tendons and muscles, supplied with blood by a mesh of arteries, controlled by an intricate network of neurons, and snugly wrapped in skin.* (AI)
- (14b) *Oglejte si roke, s katerimi držite tole revijo. Priznati morate, da so pravo čudo zapletenosti, saj združujejo na desetine skrbno oblikovanih kosti, povezanih s kitami in mišicami; s krvjo jih oskrbuje labirint krvnih žil, nadzor nad njimi izvaja zamotano omrežje živcev, vse skupaj pa je varno ovito v kožo.* (SP)

V angleških izvornikih se pojavlja tudi nekaj primerov, v katerih služi omemba bralca (hkrati z eksplicitno omembo pisca) čim bolj plastičnemu prikazu povedanega. V prevodu se tovrstne strukture ohranjajo, kar ni presenetljivo, saj niso metabesedilne, temveč so pravzaprav del propozicijskega pomena. Takšna primera sta (15) in (16).

- (15a) *And since he forgets that he always forgets, every lost thought seems like just a casual slip—an annoyance and nothing more—the same way it would to you or me.* (AI)
- (15b) *To je nekaj, kar odkriva vedno znova. In ker pozabi, da pozablja, se zdi vsaka izgubljena misel le kot naključni spodrsrljaj – zgolj nadloga in nič več – tako kot bi se to zdelo meni ali vam.* (SP)
- (16a) *Ultimately, the humble clumps of cyanobacteria and their successors made inhaling sweet air possible—made you and me possible, and the mountain-goat nannies with young single-filing along a blade-thin ridge, and the hoary marmots eyeing my trail snacks from nearby boulders.* (AI)

- (16b) *Skromni skupki cianobakterij in njihovih naslednikov so pravzaprav ustvarili zrak, ki ga danes dihamo – zaradi njih smo danes tu vi, jaz, gorske kože varuške, ki jim po grebenu, ostrem kot britev, v vrsti sledijo mladiči, ter svizci, ki z bližnjih skal opazujejo mojo popotniško malico.* (SP)

Občasno se eksplicitna omemba bralca v obliki druge osebe pojavlja v parentetičnih opombah, s katerimi pisec prekine pripoved, se za trenutek obrne k bralcu in pokomentira povedano. Tovrstne parentetične opombe izrazito poudarjajo, da imata bralec in pisec enak pogled na svet: pisec z njimi poskuša pokazati, da z bralcem razmišljata enako (primer (17a) je iz angleškega izvornika). Tudi v teh primerih se raba v prevodu ohranja (17b). Zanimivo je, da se tudi v izvirnih slovenskih besedilih pojavi en primer takšne rabe (18).

- (17a) *Volkswagen introduced Brazil's first TotalFlex vehicle in 2003, modifying a small soccer ball of a commuter car called the Gol, which means – you guessed it – »goal!« It was an instant hit, and soon every other carmaker in Brazil followed suit.* (AI)
- (17b) *Volkswagen je dal leta 2003 na trg prvi brazilski avtomobil totalflex. Bil je majhen, podoben nogometni žogi, imenoval pa se je – uganili ste – gol! Bil je prava uspešnica in kmalu so Volkswagnu sledili še drugi proizvajalci vozil v Braziliji.* (SP)
- (18) *Poglejmo si najprej nekatere alpske vrste. Med njimi so noriška lakota (*Galium noricum*), Traunfellnerjeva zlatica (*Ranunculus traunfellneri*), homulični kamnokreč (*Saxifraga sedoides* subsp. *sedoides*), rdeča murka (*Nigritella miniata*), bobinjski (*Arabis arabiformis*, žal ste prav prebrali) in zvezdastodlakavi nizki repnjak (*Arabis pumilai* subsp. *stellulata*).* (SI)

V korpusu je tudi nekaj primerov (skupaj 10), v katerih je raba druge osebe namenjena usmerjanju bralca po besedilu, takšna sta primera (19a) in (19b). Tovrstno usmerjanje je bolj neposredno kot v primerih, ko se uporablja prva oseba množine. Podoben primer (20) se pojavi tudi v slovenskem izvorniku.

- (19a) *At this point, you're entitled to ask: Damn, what is it about bats?* (AI)
- (19b) *Na tej točki se seveda lahko upravičeno vprašate, kaj zaboga se dogaja z netopirji.* (SP)
- (20) *Zapustili smo »komarje jezero« in se podali v puščavsko visokogorje, v notranjost dežele. Človek se v neskončni prostranosti čuti neznatnega in izgubljenega. Ogled kaldere, imenovane Askja, pa ta občutja še poglobi. Kaj pa je kaldera, boste vprašali? Pod gorskim masivom je bila sprva magma.* (SI)

Liao (2011: 360) opozarja, da je raba druge osebe lahko nekoliko problematična, saj v tem primeru med bralcem in piscem ni vzpostavljena pripadnosti isti skupini, kot je to pri rabi prve osebe množine.

4.4 Velelnik za drugo osebo (množine)

Velelnik za drugo osebo je v angleških izvornikih mnogo redkejši kot oblika druge osebe v povednem naklonu, a je to vseeno druga najpogostejša oblika nagovora bralca v tem podkorpusu (1,8 pojavitve na 10.000 besed). V slovenskih prevodih je raba te oblike povsem primerljiva z izvornikih (1,7 pojavitve na 10.000 besed). V slovenskih izvornikih se velelnik za drugo osebo množine skoraj ne pojavlja (v celotnem podkorpusu se pojavi en sam primer, torej 0,1 pojavitve na 10.000 besed).

Kot druga oseba povednega naklona tudi druga oseba velelnega naklona občasno neposredno nagovarja bralca in ga spodbuja k fizičnemu dejanju v izvenbesedilni realnosti. Tak primer je (21a), v katerem sta v slovenskem prevodu velelnika za drugo osebo ohranjena, analogno pa sta dodana še dva velelnika, ki sta v angleščini nakazana kot nasveta brez glagolskih oblik (21b).

(21a) *But here's my advice for now: Light packs make for light spirits. Don't feed the bears. Save the wolverines.* (AI)

(21b) *Za zdaj pa upoštevajte moje nasvete: vzemite malo prtljage, da boste ostali dobre volje. Ne hranite medvedov. Varujte rosomaha.* (SP)

Tudi edini primer iz slovenskega izvornika z velelnikom za drugo osebo množine je namenjen spodbujanju bralcev k izvenbesedilnemu fizičnemu dejanju (22).

(22) *...bodite pozorni na tak znak, saj je to dokaz okužbe, ki lahko kasneje postane hudo neprijetna in zelo resna. V času, ko je še vidna obročasta kožna sprememba, je zdravljenje najbolj preprosto in praviloma vedno uspešno.* (SI)

Velelnik za drugo osebo pa se v angleških besedilih uporablja tudi za kognitivno usmerjanje bralca. Taka primera sta (23a) in (24a). V slovenskih prevodih se v takih primerih velelnik za drugo osebo pogosto nadomešča z velelnikom za prvo osebo množine kot v primeru (23b), pa tudi zgoraj navedenih primerih (9b) in (12b), ali pa se povsem izpušča (24b).

(23a) *Think of tortoises and rats. Tortoises tend to live by a conservative strategy, remaining within their preferred habitat and reproducing slowly. Rats tend to be opportunists, fanning out, traveling across land and sea as stowaways, arriving in new places and reproducing fast.* (AI)

(23b) *Pomislimo na želve in podgane. Želve uporabljajo konservativno strategijo – ostajajo v svojih priljubljenih okoljih in se počasi razmnožujejo. Podgane so oportunisti, ki se naglo širijo, potujejo po kopnem in morju kot slepi potniki, prihajajo v nove kraje in se hitro razmnožujejo.* (SP)

(24a) *Consider the four wives: Mama, Mekome, Beatrice, and Ugly.*

(24b) *Štiri žene so Mama, Mekome, Beatrice in Ugly.*

Swales in sod. (1998: 98) opozarjajo, da je raba velelnika v znanstvenih besedilih na nek način paradoksalna, saj je takšna oblika mnogo bolj značilna za besedila, v katerih je pisec v primerjavi z bralcem v nadrejenem položaju (npr. navodila z uporabo ali učbenik), med tem ko predstavlja v znanstvenem pisanju velelnik rizično strategijo. Kljub temu njihova analiza pokaže, da se v angleških znanstvenih besedilih velelnik uporablja razmeroma pogosto. Rezultati pričujoče raziskave kažejo, da tudi v poljudnoznanstvenem besedilu, v katerem je tipično mogoče opazovati enakovreden položaj pisca in bralca ter njun podoben pogled na svet, v angleščini raba velelnika za drugo osebo ni izjema. Nasprotno pa je takšna raba očitno bolj problematična v slovenskih izvirnikih, morda tudi zato, ker sta v slovenščini za velelnik na voljo dve obliki, od katerih pa nobena povsem ne ustreza odnosu med bralcem in piscem v poljudnoznanstvenem besedilu: medtem ko bi bila edninska oblika velelnika preveč pokroviteljska, morda množinska oblika preveč poudarja razdaljo med bralcem in piscem.

4.5 Izraz *bralca/reader*

Izraz *bralca* se v funkciji nagovora bralca pojavlja le v enem od podkorpusov, to so slovenski izvirniki, pa še tam je tovrstna raba razmeroma redka (0,9 primera na 10.000 besed). Ker gre za posamezne primere, ni mogoče izpeljevati splošnih zaključkov o rabi tega izraza za nagovarjanje občinstva, vseeno pa je mogoče opazovati precejšnje variacije v funkciji, ki jo takšen nagovor bralca lahko ima v besedilu. Primera (25) in (26) s tretjeosebni nagovorom vzpostavljata precejšnjo razdaljo med piscem in bralcem. Primer (25) sicer podobno kot druge oblike nagovora bralca služi usmerjanju po besedilu, primer (26) pa predstavlja neke vrste komentar k argumentaciji – lahko bi se reklo, da bralca poskuša usmerjati k želeni interpretaciji – vendar v obeh primerih nagovor bralca močno poudarja vpljudnost in razdaljo med piscem in bralcem. Tovrstna raba je povsem v nasprotju z vsemi ostalimi oblikami nagovora bralca, ki so bile predmet te analize. Na podlagi redke rabe in specifične konotacije izraza *bralca* za nagovor občinstva bi lahko sklepali, da gre za idiolektalne preference posameznih piscev.

(25) *Bralca, ki bi rad čim prej prišel do notranjosti protona, lahko preskoči prvi razdelek.* (SI)

(26) *Namen tega pisanja je pritegniti bralca k razmišljanju o tem, da imajo v zgodovini različni zaključki o naravnih pojavih tudi skupni imenovalca, znanstveno racioniranje. Zato naredimo nekaj korakov v zgodovino fiziologije.* (SI)

V primeru (27) pa je nagovor bralcev drugoosebni v kombinaciji z velelnim naklonom (kar je lahko problematično s stališča žanra, kot je bili nakazano v razdelku 4.4) in s čustveno zaznamovanim izrazom *dragi*. Vloga samega nagovora je neposredno opozarjanje bralcev s poskusom vplivanja na njihovo vedenje izven

besedila. Tudi v tem primeru ni sledu o enakovrednosti in podobnem pogledu na svet, temveč je prav nasprotno, vzpostavljen odnos neenakosti med piscem (kot avtoriteto) in bralcem (kot učencem), hkrati pa se med piscem in bralcem ne vzpostavi razdalja kot v primerih (25) in (26).

- (27) *Pregled pri zdravniku je potreben, kadar se po vbodu klopa pojavijo vročina, glavobol in bruhanje (to je znaki meningitisa), če otečejo sklepi ali, če se nekaj dni do tednov po vbodu klopa (redko po piku žuželke) razvije rdečina, ki se širi, še posebno, če ima obliko obroča. – Drage bralke in bralci, bodite pozorni na tak znak, saj je to dokaz okužbe, ki lahko kasneje postane hudo neprijetna in zelo resna. V času, ko je še vidna obročasta kožna sprememba, je zdravljenje najbolj preprosto in praviloma vedno uspešno. (SI)*

5 SKLEP

Namen raziskave je bil na podlagi medkulturne retorične primerjave slovenskih in angleških poljudnoznanstvenih člankov ugotavljati razlike med jezikoma/kulturama pri nagovoru bralca in analizirati, kako se te razlike odražajo v prevodih angleških besedil v slovenščino. Rezultati so pokazali, da je pogostost nagovora bralca v vseh treh podkorpusih zelo podobna, podrobnejša primerjava pa je pokazala precejšnje razlike med podkorpusi v izbiri sredstev za nagovarjanje bralcev.

Medkulturna retorična primerjava je tako pokazala, da je v slovenskih izvornikih daleč najpogostejša oblika nagovora bralca inkluzivna prva oseba množine in da se tudi velelniška oblika pojavlja predvsem v prvi osebi množine, kar pomeni, da se pri nagovoru bralca poudarja povezava med piscem in bralcem, hkrati pa sta pomembna elementa tudi vljudnost in nevsiljivost. Raba izraza *bralcec* je slovenskih izvornikih sicer redka, a se vseeno pojavlja; v teh primerih prinaša vljudnost tudi večjo razdaljo med piscem in bralcem.

Nasprotno pa v angleških izvornikih izrazito prevladuje raba druge osebe (tako v povednem kot v velelnem naklonu), ki je sama po sebi lahko nekoliko rizična strategija, saj gre za bolj neposredno usmerjanje bralca, hkrati pa je manjši poudarek na vzajemnosti med piscem in bralcem. Zanimivo je, da je v analiziranem korpusu prva oseba množine v angleških izvornikih zelo redka; to je precej drugače od rezultatov raziskave Nicole Baumgarten (2008), ki kažejo, da je inkluzivna prva oseba množine pomemben element poljudnoznanstvenega pisanja v angleščini v njenem korpusu. Izraz *reader* se za nagovor bralca v izvornih angleških besedilih v analiziranem korpusu ne pojavlja.

Analiza prevodov je pokazala, da so pri nagovarjanju bralca prevodi v slovenščino mnogo bolj podobni angleškimi izvornikom kot primerljivim slovenskim

izvirnikom, saj v njih prav tako prevladujejo nagovori bralca v obliki druge osebe množine (povednega in velelnega naklona); teh je v prevodih celo več kot pripadajočih angleških izvirknih. Zanimivo je, da je raba inkluzivne prve osebe množine ter velelnika za prvo osebo množine v prevodih nekoliko pogostejša kot v izvirknih, kar vendarle priča o (sicer omejenem) vplivu slovenskih retoričnih konvencij. Enako kot v angleških izvirknih se izraz *bralec* za nagovor bralca v prevodih ne uporablja.

Pri interpretaciji rezultatov je treba upoštevati nekatere omejitve pričujoče raziskave, ki lahko hkrati služijo kot izhodišče za nadaljnje analize nagovora bralca. Prva omejitev je obseg korpusa: čeprav se nagovor bralca tudi v tako omejenem korpusu, kot je pričujoči, pojavlja razmeroma pogosto, moramo biti pri posploševanju dobljenih rezultatov previdni. Dodatne raziskave na korpusu večjega obsega bi vsekakor pripomogle k večji zanesljivosti rezultatov. Druga omejitev je nabor poljudnoznanstvenih revij. Primerjava s sorodnimi raziskavami (npr., Baumgarten 2008, Liao 2011) pokaže, da so konvencije, ki jih opazujemo v angleških poljudnoznanstvenih besedilih, morda močno pogojene s konkretno revijo. Za kontrastivno-prevodne primerjave angleščine s slovenščino je nabor poljudnoznanstvenih revij močno omejen, zato v tem trenutku tovrstnih raziskav ni mogoče zastaviti širše. Tretjo omejitev pa predstavlja dejstvo, da je študija narejena na eni sami jezikovni kombinaciji, kar pomeni, da so ugotovitve za prevode v veliki meri lahko vezane na konkretno jezikovno situacijo. Razširitev raziskave na druge jezikovne kombinacije bi pomenila, da bi bilo mogoče pridobiti več podatkov o tem, ali je katere od opaženih tendenc pri prevajanju moč pripisati samemu procesu prevajanja.

Literatura

- Barlow, Michael, 2003: *ParaConc: A concordancer for parallel texts*. Houston, TX: Athelstan.
- Barton, Ruth, 1998: Just before Nature: The purposes of science and the purposes of popularization in some English popular science journals of the 1860s. *Annals of science*. 55/1. 1–33.
- Baumgarten, Nicole, 2008: Writer construction in English and German popularized academic discourse: The uses of we and wir. *Multilingua-Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*. 27/4. 409–438.
- Becher, Viktor, Juliane House, in Svenja Kranich, 2009: Convergence and divergence of communicative norms through language contact in translation. Kurt Braunmüller in Juliane House (ur.), *Convergence and divergence in language contact situations*. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins. 125–152.
- Crawford Camiciottoli, Belinda, 2008: Interaction in academic lectures vs. written text materials: The case of questions. *Journal of Pragmatics*. 40/7. 1216–1231.

- Déjà Vu, 2007: ATRIL Language Engineering. <http://www.atril.com/>
- Fu, Xiaoli, 2012: The use of interactional metadiscourse in job postings. *Discourse Studies*. 14/4. 399–417.
- Harwood, Nigel, 2005: 'We do not seem to have a theory... The theory I present here attempts to fill this gap': Inclusive and exclusive pronouns in academic writing. *Applied linguistics*. 26/3., 343–375.
- Hoorickx-Raucq, Isabelle, 2005: Mediating the scientific text: A cultural approach to the discourse of science in some English and French publications and TV documentaries. *The Journal of Specialised Translation*. 3. 97–108.
- Hyland, Ken, 2005a: Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. *Discourse studies*. 7/2. 173–192.
- Hyland, Ken, 2005b: *Metadiscourse*. London and New York: Continuum.
- Hyland, Ken, 2010: Constructing proximity: Relating to readers in popular and professional science. *Journal of English for Academic Purposes*. 9/2. 116–127.
- Kranich, Svenja. 2009: Epistemic modality in English popular scientific texts and their German translations. *trans-kom. Zeitschrift für Translationswissenschaft und Fachkommunikation* 2/1. 26–41.
- Kuteeva, Maria, 2011: Wikis and academic writing: Changing the writer–reader relationship. *English for Specific Purposes*. 30/1. 44–57.
- Lee, Nagiko Iwata, 2009: Stance and engagement in writing: Japanese and American editorials. Vijay K. Bhatia, Winnie Cheng, Bertha Du-Babcock in Jane Lung (ur.), *Language for professional communication: Research, practice & training*. Hong Kong: City University of Hong Kong, Asia-Pacific LSP and Professional Communication Association, The Hong Kong Polytechnic University. 61–70.
- Liao, Min-Hsiu, 2011: Interaction in the Genre of Popular Science: Writer, Translator and Reader. *The Translator: studies in intercultural communication*. 17/2. 349–368.
- Mauranen, Anna, 2002: Where's cultural adaptation. A corpus based study on translation strategies. in *TRALinea*. Posebna številka: CULT2K. <<http://www.intralinea.org/specials/article/1677>>. Dostop: 5. februar 2014.
- Merakchi, Khadidja, in Margaret Rogers, 2013: The translation of culturally bound metaphors in the genre of popular science articles: A corpus-based case study from Scientific American translated into Arabic. *Intercultural Pragmatics*. 10/2. 341–372.
- Myers, Greg, 1989: The pragmatics of politeness in scientific articles. *Applied Linguistics*. 10/1. 1–35.
- Parkinson, Jean, in Ralph Adendorff, 2004: The use of popular science articles in teaching scientific literacy. *English for Specific Purposes*. 23/4. 379–396.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2009: Izražanje svojilnosti v prevedeni slovenščini: korpusna analiza. Vesna Mikolič (ur.), *Jezikovni korpusi v medkulturni komunikaciji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstvenoraziskovalno središče, Založba Annales. 105–116.

- Pisanski Peterlin, Agnes, 2010: Se za strukturiranje besedila v prevodih uporabljajo drugačni elementi kot v izvirnikih? Korpusna analiza medpovednega in medstavčnega in. Špela Vintar (ur.), *Slovenske korpusne raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 156–177.
- Pisanski Peterlin, Agnes, 2011: *Metabesedilo med dvema kulturama*. (Zbirka Prevodoslovje in uporabno jezikoslovje). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Scott, Mike, 2008: *WordSmith Tools 5.0*. Liverpool: Lexical Analysis Software.
- Shuttleworth, Mark, 2011: Translational behaviour at the frontiers of scientific knowledge: A multilingual investigation into popular science metaphor in translation. *The Translator: studies in intercultural communication*. 17/2. 301–323.
- Spletna stran revije *Proteus* <http://www.proteus.si/?q=node/43> Dostop: 15. januar 2014.
- Swales, John M., Ummul K. Ahmad, Yu-Ying Chang, Daniel Chavez, Dacia F Dressen in Ruth Seymour, 1998: Consider this: The role of imperatives in scholarly writing. *Applied Linguistics*. 19/1. 97–121.
- Thompson, Geoff, 2001: Interaction in academic writing: Learning to argue with the reader. *Applied Linguistics*. 22/1. 58–78.
- Thompson, Geoff, in Puleng Thetela, 1995: The sound of one hand clapping: The management of interaction in written discourse. *Text*. 15/1. 103–127.